

ІНТЕГРАЛЬНА ОЦІНКА РЕСУРСНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОМИСЛОВОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Здійснено інтегральну оцінку ресурсної ефективності промисловості регіонів України, сформульовано аналітичні висновки, міжрегіональні порівняння та пропозиції щодо підвищення ресурсної ефективності промисловості України.

Ключові слова: фондівдача, продуктивність праці, ресурсна ефективність, інтегральний індекс, обсяг реалізованої промислової продукції.

Промисловість є важливим сектором економіки, який потенційно може сприяти суттєвому збільшенню валового внутрішнього продукту (ВВП) країни, оскільки містить ланки виробництва із високою доданою вартістю, зростання якої забезпечує вирішення ряду соціально-економічних питань. Однак останніми роками (2010-2015 рр.) деякі ключові показники результатів діяльності промисловості характеризувались негативними тенденціями. Зокрема, індекс промислової продукції знизився на 25,2 відсоткового пункту (з 112,2% у 2010 р. до 87% у 2015 р.)¹, фінансовим результатом від звичайної діяльності до оподаткування промисловості у 2014 і 2015 рр. став збиток (166414,0 і 181361,1 млн грн відповідно)², частка зайнятості у промисловості знизилася з 24,1% у 2013 р. до 22,8% у

2015 р., а потреба у працівниках – з 16,6 тис. чол. у 2013 р. до 6,5 тис. чол. у 2015 р.³ Зазначені негативні ознаки функціонування зумовлюють необхідність детальнішого вивчення діяльності та чинників конкурентоспроможності промисловості. Одним із чинників конкурентоспроможності промисловості є її ресурсна ефективність, під якою розуміється ефективність використання ресурсного потенціалу, основними компонентами якого є людські та виробничі ресурси. Ефективність управління людським ресурсами взаємопов'язана з рівнем і динамікою реальної заробітної плати та кваліфікованості працівників. Протягом 2012-2015 рр. спостерігалось зниження індексу реальної заробітної плати по Україні загалом з 114% у 2012 р. до 79,8% у 2015 р.⁴, а у промисловості – з

¹ Індекси промислової продукції за видами діяльності за 2013-2015 роки / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

² Фінансові результати підприємств до оподаткування за видами промислової діяльності / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

³ Економічна активність населення: 2013, 2015 рр.: стат. зб. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

⁴ Темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

111,5 до 80,8%¹, що є ознакою зниження матеріальної мотивації праці. Станом на кінець 2015 р. 44,8% кваліфікованих робітників професійно-технічних спеціальностей становили працівники у віковій категорії 40-59 років², що, є ознакою дефіциту молоді у промисловості, а отже, і загрози перспектив розвитку цього сектора економіки. Відсутність норм, які б передбачали обов'язкову практику учнів професійно-технічних училищ і технікумів на підприємствах або наявність належних, забезпечених необхідним матеріально-технічним забезпеченням, навчально-виробничих баз практичної підготовки студентів, спричиняє низький рівень кваліфікованості випускників таких закладів. Окрім цього, проблемним питанням є і підготовка та підвищення кваліфікації викладачів професійно-технічних закладів, здійснення якої без належного практичного навчання є слабрезультативним. Щодо управління виробничими ресурсами промисловості України, то слід зауважити, що високий ступінь зносу основних засобів (76,9% у 2015 р. 56,9% у 2013 р.³) та спадна тенденція індексу капітальних інвестицій (80,1% у 2015 р. проти 100,3% у 2013 р.) є ознаками відсутності передумов для підвищення конкурентоспроможності промислової продукції за технічно-інноваційною ознакою.

¹ Розраховано за «Методикою розрахунку індексів реальної заробітної плати» / Нормативні та нормативно-правові акти Держстату Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

² Економічна активність населення: 2015: стат. зб. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

³ Наявність і стан основних засобів за видами економічної діяльності / Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Імплементация зони вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною і країнами-членами Європейського Союзу (ЄС) посилює актуалізацію цього дослідження, передусім у контексті ефективності використання виробничих ресурсів, з огляду на посилення міжнародної конкуренції.

Вказані негативні ознаки результатів діяльності промисловості й управління людськими і виробничими ресурсами зумовили необхідність здійснення оцінки та пошуку шляхів підвищення ресурсної ефективності промисловості України.

Результати ґрунтовних досліджень теоретичних і прикладних аспектів управління виробничими ресурсами наведено в роботах [1-6]. Зокрема, комплексну оцінку впливу ЗВТ між Україною і країнами-членами ЄС на промислові види діяльності здійснено групою науковців під керівництвом академіка НАН України В.М. Гейця [1]. Дослідження взаємозв'язку технологічних інвестицій і технологічної структури експорту та реалізованої промислової продукції, а також порівняльну оцінку продуктивності праці України і країн ЄС, Канади, США та країн СНД наведено у джерелі [2]. Практичні аспекти розбудови трудового потенціалу промисловості висвітлено в роботі [3]. Засади стратегії та політики держави в розвитку промисловості розглянуто у джерелі [4]. Сучасний стан та перспективні напрями модернізації основного капіталу в західному регіоні України, обґрунтовані за результатами інтегрального оцінювання й економіко-математичного моделювання вартості основного капіталу виробничих підприємств, висвітлено в роботі [5]. Тенденції впливу основних соціально-економічних чинників на продуктивність праці викладено у джерелі [6].

Однак інтегральному оцінюванню ресурсної ефективності промисловості регіонів України за показниками продук-

тивності праці та фондівдачі у дослідженнях приділено недостатньо уваги.

Метою статті є здійснення інтегральної оцінки ресурсної ефективності промисловості регіонів України та формування висновків і пропозицій щодо її підвищення.

Практична мета дослідження – розробка і подання методичного підходу до оцінки ресурсної ефективності промисловості регіонів, а також аналітичних висновків і пропозицій, сформованих на підставі виконаної оцінки ресурсної ефективності промисловості регіонів України. Очікується, що одержана інформація сприятиме вдосконаленню й обґрунтуванню організаційно-економічних механізмів стимулювання розвитку промисловості регіонів України, розробці стратегій промислового розвитку, реалізації державної промислової політики, а також може бути актуальною у процесах побудови інноваційно-інвестиційної моделі економіки.

Інтегральну оцінку ресурсної ефективності промисловості регіонів України здійснено за такими етапами.

На першому розраховано первинні показники, що в сукупності відображають ресурсну ефективність промисловості регіонів України. Відповідно до методики інтегрального оцінювання конкурентоспроможності промислового сектору економіки регіонів України (розробленої відділом розвитку виробничої сфери регіону та інвестицій ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» під керівництвом С. Іщук у рамках виконання бюджетної теми «Складові підвищення конкурентоспроможності промисловості Західного регіону України в умовах вільної торгівлі між Україною і ЄС») ресурсну ефективність промисловості характеризують два ключових показники: фондівдача і

продуктивність праці. Перший із них відображає ефективність управління необоротними активами, а другий – людськими ресурсами. Фондовіддачу промисловості регіонів України розраховано як співвідношення обсягу реалізованої промислової продукції до вартості необоротних активів, а продуктивність праці – співвідношення обсягу реалізованої промислової продукції до середньої кількості працівників зайнятих у промисловості.

На другому етапі визначено інтегральні індекси ресурсної ефективності промисловості регіонів шляхом нормування значень первинних показників, розрахованих на першому етапі, та їх подальшого усереднення за середньою арифметичною. Нормування показників здійснюється згідно з Методикою розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку, затвердженою наказом Державного комітету статистики України від 15.04.2003 р. № 114 [7].

На третьому етапі здійснено групування регіонів України за рівнем ресурсної ефективності їх промисловості. Критерієм диференціації областей є діапазон значень розрахованих на другому етапі інтегральних індексів: перша група – це області з високим рівнем ресурсної ефективності (значення індексу ресурсної ефективності становить $0,67 \div 1,00$); друга група – із середнім рівнем ресурсної ефективності ($0,33 \div 0,67$); третя – з низьким рівнем ресурсної ефективності ($0,00 \div 0,33$).

У результаті здійсненого за цими етапами дослідження отримано таку аналітичну інформацію та оцінку.

Упродовж аналізованого періоду обидва показники (фондовіддача і продуктивність праці) демонстрували майже синхронну динаміку (див. рисунок). Зокрема, значення показника фондівдачі у промисловості України у 2011-2013 рр.

зменшилось у 1,55 раза, а в наступних роках, навпаки, зросло в 1,2 раза (порівняно з 2013 р.). Тренд продуктивності праці зберігав тенденцію до збільшення (за винятком незначного зниження у 2013 р.), і у 2015 р. значення цього показника перевершило рівень 2011 р. у 1,77 раза.

Визначальний вплив на динаміку показників ресурсної ефективності промисловості України у 2015 р. мали такі чинники: збільшення обсягу реалізованої промислової продукції (на 24,3% порівняно з 2014 р.), зменшення середньої кількості працівників у промисловості (на 11,19%) і збільшення необоротних активів (на 8,06%).

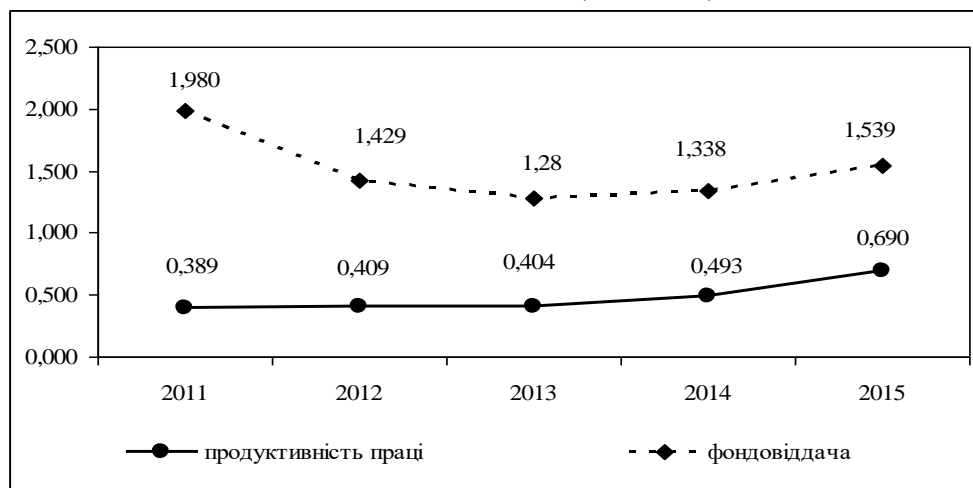

Рисунок. Показники ресурсної ефективності промисловості України, частки од. (розраховано на основі офіційних даних Державної служби статистики [8-10])

Шляхом інтегрування значень показників фондовіддачі і продуктивності праці розраховано індекси ресурсної ефективності промисловості, на підставі значень яких проведено групування регіонів України (табл. 1, 2). Відповідно до визначеної градації для половини областей України (12 у 2015 р. проти 7 у 2014 р.) характерний середній рівень ресурсної ефективності їх промисловості.

Незмінним лідером серед регіонів України за рівнем ресурсної ефективності протягом аналізованого періоду була Полтавська область. Із 2014 р. **високий рівень ресурсної ефективності промисловості** характерний також для Черкаської та Сумської областей.

У 2015 р. Полтавській області вдалося досягти зростання значень показника продуктивності праці до високого рів-

ня (1,054) і фондовіддачі – до середнього (3,054). Це, у свою чергу, стало наслідком збільшення обсягу реалізованої промислової продукції на 28,42% при одночасному зменшенні середньої кількості працівників у промисловості на 8,72% і сповільненні зростання необоротних активів до 4,66% проти 12,09% у 2014 р. (табл. 3).

Значення показників фондовіддачі у Сумській і Черкаській областях у 2015 р. відповідали високому рівню (4,751 і 4,236 відповідно), а продуктивності праці – середньому (0,499 і 0,640 відповідно). Середнє значення продуктивності праці у цих двох областях зумовлено меншими (порівняно з Полтавською областю) темпами зниження середньої кількості працівників у промисловості (3,28 і 1,30% відповідно).

Таблиця 1

Групування регіонів України за значеннями інтегрального індексу ресурсної ефективності промисловості
(без урахування тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей)¹

2011		2012		2013		2014		2015	
Полтавська	0,918	Полтавська	0,790	Полтавська	0,750	Полтавська	0,775	Полтавська	0,785
Чернігівська	0,641	Чернігівська	0,709	Чернігівська	0,722	Черкаська	0,740	Черкаська	0,695
Донецька	0,627	Черкаська	0,551	Черкаська	0,646	Сумська	0,678	Сумська	0,679
Черкаська	0,605	Сумська	0,531	Харківська	0,645	Чернігівська	0,663	Чернігівська	0,614
Сумська	0,550	Харківська	0,526	Сумська	0,614	Вінницька	0,495	Харківська	0,589
Харківська	0,548	Дніпропетровська	0,474	Кіровоградська	0,567	Дніпропетровська	0,478	Запорізька	0,474
Луганська	0,547	Донецька	0,457	Дніпропетровська	0,552	Запорізька	0,464	Тернопільська	0,459
Вінницька	0,528	Кіровоградська	0,405	Луганська	0,517	Харківська	0,440	Дніпропетровська	0,456
Запорізька	0,502	Запорізька	0,400	Вінницька	0,482	Кіровоградська	0,403	Вінницька	0,453
Дніпропетровська	0,437	Миколаївська	0,385	Донецька	0,463	Миколаївська	0,399	Донецька	0,403
Миколаївська	0,382	Вінницька	0,369	Запорізька	0,434	Київська	0,314	Одеська	0,400
Рівненська	0,381	Луганська	0,342	Київська	0,395	Херсонська	0,303	Кіровоградська	0,366
Івано-Франківська	0,377	Івано-Франківська	0,307	Миколаївська	0,348	Рівненська	0,293	Рівненська	0,356
Херсонська	0,311	Київська	0,305	Хмельницька	0,323	Донецька	0,293	Херсонська	0,354
Кіровоградська	0,288	Хмельницька	0,260	Рівненська	0,301	Волинська	0,283	Івано-Франківська	0,323
Одеська	0,265	Тернопільська	0,208	Херсонська	0,258	Одеська	0,262	Київська	0,306
Хмельницька	0,262	Херсонська	0,203	Івано-Франківська	0,224	Івано-Франківська	0,211	Житомирська	0,283
Київська	0,242	Рівненська	0,192	Волинська	0,212	Хмельницька	0,208	Волинська	0,276
Тернопільська	0,202	Волинська	0,188	Житомирська	0,203	Житомирська	0,204	Львівська	0,258
Львівська	0,189	Одеська	0,186	Одеська	0,200	Тернопільська	0,194	Хмельницька	0,198
Волинська	0,184	Львівська	0,170	Закарпатська	0,182	Львівська	0,172	Миколаївська	0,189
Закарпатська	0,179	Житомирська	0,167	Тернопільська	0,182	Закарпатська	0,159	Чернівецька	0,171
Житомирська	0,166	Закарпатська	0,154	Львівська	0,157	Чернівецька	0,144	Закарпатська	0,131
Чернівецька	0,028	Чернівецька	0,068	Чернівецька	0,081	Луганська	0,070	Луганська	0,052

¹ Розраховано за джерелом [9] і офіційними даними веб-сайтів Головних управлінь статистики 24 областей України, розділ: статистична інформація / економічна статистика.

- Перша група – високий рівень ресурсної ефективності промисловості (0,67÷1,0);
- Друга група – середній рівень ресурсної ефективності промисловості (0,34÷0,66);
- Третя група – низький рівень ресурсної ефективності промисловості (0,0÷0,33).

Показники ресурсної ефективності промисловості¹

Області	2011			2012			2013			2014			2015		
	Продуктивність праці	Фондовіддача	Інтегральний індекс (I ₂₀₁₁)	Продуктивність праці	Фондовіддача	Інтегральний індекс (I ₂₀₁₂)	Продуктивність праці	Фондовіддача	Інтегральний індекс (I ₂₀₁₃)	Продуктивність праці	Фондовіддача	Інтегральний індекс (I ₂₀₁₄)	Продуктивність праці	Фондовіддача	Інтегральний індекс (I ₂₀₁₅)
Вінницька	0,280	3,168	0,528	0,290	2,404	0,369	0,336	2,252	0,482	0,410	2,449	0,495	0,574	2,626	0,453
Волинська	0,196	1,764	0,184	0,206	1,760	0,188	0,201	1,648	0,212	0,261	1,959	0,283	0,382	2,104	0,276
Дніпропетровська	0,488	1,471	0,437	0,542	1,585	0,474	0,540	1,587	0,552	0,658	1,300	0,478	0,813	1,559	0,456
Донецька	0,516	2,359	0,627	0,465	1,928	0,457	0,444	1,634	0,463	0,419	1,336	0,293	0,772	1,331	0,403
Житомирська	0,183	1,739	0,166	0,204	1,638	0,167	0,211	1,555	0,203	0,254	1,573	0,204	0,361	2,256	0,283
Закарпатська	0,145	2,029	0,179	0,161	1,806	0,154	0,166	1,676	0,182	0,187	1,618	0,159	0,237	1,622	0,131
Запорізька	0,422	2,209	0,502	0,430	1,779	0,400	0,419	1,627	0,434	0,566	1,616	0,464	0,785	1,834	0,474
Івано-Франківська	0,338	2,006	0,377	0,348	1,671	0,307	0,305	1,194	0,224	0,366	1,131	0,211	0,510	1,890	0,323
Київська	0,341	1,248	0,242	0,413	1,283	0,305	0,484	1,125	0,395	0,518	1,027	0,314	0,646	1,137	0,306
Кіровоградська	0,219	2,197	0,288	0,283	2,671	0,405	0,336	2,657	0,567	0,389	2,050	0,403	0,455	2,486	0,366
Луганська	0,388	2,655	0,547	0,341	1,935	0,342	0,302	2,586	0,517	0,195	1,113	0,070	0,252	0,930	0,052
Львівська	0,200	1,767	0,189	0,219	1,566	0,170	0,219	1,302	0,157	0,257	1,389	0,172	0,393	1,911	0,258
Миколаївська	0,295	2,277	0,382	0,329	2,276	0,385	0,309	1,759	0,348	0,375	2,087	0,399	0,515	0,810	0,189
Одеська	0,290	1,670	0,265	0,302	1,182	0,186	0,296	1,128	0,200	0,373	1,368	0,262	0,633	1,942	0,400
Полтавська	0,587	3,539	0,918	0,638	3,003	0,790	0,584	2,300	0,750	0,749	2,489	0,775	1,054	3,054	0,785
Рівненська	0,231	2,643	0,381	0,186	1,901	0,192	0,242	1,862	0,301	0,301	1,842	0,293	0,415	2,586	0,356
Сумська	0,274	3,321	0,550	0,292	3,405	0,531	0,290	3,102	0,614	0,349	3,681	0,678	0,499	4,751	0,679
Тернопільська	0,194	1,874	0,202	0,184	2,010	0,208	0,197	1,524	0,182	0,244	1,563	0,194	0,379	3,559	0,459
Харківська	0,263	3,372	0,548	0,309	3,280	0,526	0,315	3,123	0,645	0,297	2,638	0,440	0,497	4,049	0,589
Херсонська	0,240	2,209	0,311	0,216	1,796	0,203	0,231	1,719	0,258	0,273	2,016	0,303	0,423	2,536	0,354
Хмельницька	0,216	2,072	0,262	0,236	2,032	0,260	0,250	1,928	0,323	0,239	1,657	0,208	0,324	1,756	0,198
Черкаська	0,353	3,172	0,605	0,396	2,925	0,551	0,378	2,822	0,646	0,494	3,390	0,740	0,640	4,236	0,695

¹ Розраховано за джерелом [9] і офіційними даними веб-сайтів Головних управлінь статистики 24 областей України, розділ: статистична інформація / економічна статистика.

Таблиця 3

Темп приросту складових показників продуктивності праці та фондівдачі промисловості регіонів України
у 2011-2015 рр., %¹

Область	2011			2012			2013			2014			2015		
	Середньої кількості працівників зайнятих у промисловості	Необоротних активів	Обсягу реалізованої промислової продукції	Середньої кількості працівників зайнятих у промисловості	Необоротних активів	Обсягу реалізованої промислової продукції	Середньої кількості працівників зайнятих у промисловості	Необоротних активів	Обсягу реалізованої промислової продукції	Середньої кількості працівників зайнятих у промисловості	Необоротних активів	Обсягу реалізованої промислової продукції	Середньої кількості працівників зайнятих у промисловості	Необоротних активів	Обсягу реалізованої промислової продукції
Вінницька	-11,6	-0,041	0,16	3,7	0,414	0,073	-2,6	0,208	0,132	-0,8	0,112	0,21	-1,5	0,285	0,378
Волинська	-2,4	0,022	0,291	2,2	0,079	0,077	-0,9	0,031	-0,035	-3,3	0,055	0,255	-3	0,322	0,42
Дніпропетровська	-2,3	0,214	0,205	-0,9	0,02	0,099	-1	-0,014	-0,013	-4,8	0,414	0,159	-2,9	0,001	0,2
Донецька	-5,3	0,152	0,314	0,3	0,108	-0,094	-4,6	0,075	-0,089	-15	-0,018	-0,197	-41,5	0,081	0,077
Житомирська	-8	0,066	0,192	2,4	0,209	0,139	-3,2	0,058	0,004	-7,3	0,1	0,113	-0,8	-0,018	0,409
Закарпатська	-7	0,068	0,252	1	0,261	0,123	-2,4	0,086	0,008	-1,3	0,152	0,111	-1,7	0,241	0,244
Запорізька	-1,6	0,197	0,218	-0,5	0,257	0,012	-1,9	0,045	-0,044	-8,3	0,248	0,24	-3,6	0,178	0,337
Івано-Франківська	0,1	0,264	0,748	1,5	0,255	0,045	-0,6	0,218	-0,129	-4,8	0,206	0,142	-0,9	-0,173	0,382
Київська	-1,8	0,084	0,187	2,9	0,21	0,243	-1,2	0,319	0,157	-3,6	0,13	0,031	-0,2	0,126	0,247
Кіровоградська	1,1	0,167	0,224	0,4	0,143	0,296	-1,3	0,112	0,17	-3,9	0,134	0,115	-3,4	-0,069	0,129
Луганська	-0,5	0,041	0,322	-1,7	0,185	-0,136	-2,9	-0,356	-0,14	-28,5	0,074	-0,538	-45	-0,15	-0,289
Львівська	-4,8	0,082	0,263	-1,7	0,215	0,077	-0,4	0,193	-0,007	-2,6	0,072	0,143	-3,6	0,074	0,478
Миколаївська	-2,9	0,056	0,177	-1,3	0,099	0,099	-0,3	0,213	-0,063	-6,4	-0,042	0,137	-1,2	2,499	0,358
Одеська	-3,7	0,031	-0,123	-0,1	0,469	0,04	-0,5	0,022	-0,025	-3,5	0,004	0,217	-6,4	0,119	0,589
Полтавська	-2,2	0,087	0,226	2	0,306	0,108	-3,1	0,158	-0,113	-5,4	0,121	0,213	-8,7	0,047	0,284
Рівненська	-2,2	-0,022	0,225	-0,2	0,117	-0,197	-1,4	0,313	0,286	-1,9	0,234	0,22	1,7	-0,001	0,402
Сумська	-2,2	0,176	0,595	-0,4	0,036	0,062	-3	0,054	-0,04	-7,9	-0,063	0,112	-3,3	0,069	0,38
Тернопільська	-6,3	0	0,483	0,5	-0,111	-0,046	-1,9	0,385	0,05	-5,8	0,134	0,163	-8	-0,37	0,433
Харківська	1,5	0,011	0,215	4	0,254	0,22	-1	0,06	0,009	-5,8	0,051	-0,112	-1,9	0,07	0,643
Херсонська	-11,2	0,145	0,147	3,3	0,144	-0,07	-0,2	0,114	0,066	-5,9	-0,051	0,113	-7,9	0,136	0,429
Хмельницька	-2,5	0,149	0,274	1,3	0,126	0,105	-0,3	0,113	0,056	-4,4	0,063	-0,086	-7,7	0,18	0,25
Черкаська	-1	0,383	0,209	0,1	0,218	0,123	-0,4	-0,017	-0,051	-5,8	0,026	0,232	-1,3	0,023	0,279
Чернівецька	-2,4	0,044	0,274	7,8	-0,12	0,01	-1,3	0,068	-0,002	-7,1	-0,044	0,141	-1,4	0,214	0,459
Чернігівська	-5	-0,107	0,255	-4,7	0,174	0,272	-0,5	0,204	-0,032	-5,6	0,187	0,167	-4,3	0,063	0,281

¹ Розраховано за джерелом [9] і офіційними даними веб-сайтів Головних управлінь статистики 24 областей України, розділ: статистична інформація / економічна статистика.

Окрім того, збільшення обсягу реалізованої промислової продукції у Сумській області становило 38,02% проти 11,19% у 2014 р., а темп приросту необоротних активів досяг +6,92% проти -6,27%. У Черкаській області збільшення обсягу реалізованої промислової продукції у 2015 р. склало 27,88 проти 23,22% у 2014 р., а збільшення необоротних активів – 2,60 проти 2,33%.

Регіони із **середнім рівнем ресурсної ефективності промисловості** (12 областей України у 2015 р.) умовно можна розділити на три підгрупи.

Перша підгрупа – це сім областей (Вінницька, Кіровоградська, Рівненська, Тернопільська, Харківська, Херсонська і Чернігівська), для яких характерні середні значення фондоддачі (від 2,486 у Кіровоградській до 4,117 у Чернігівській), а також середні значення продуктивності праці (від 0,379 у Тернопільській до 0,574 у Вінницькій). Зниження середньої кількості працівників промисловості в областях першої підгрупи (окрім Рівненської) диференціювалось від 1,46% у Вінницькій до 7,99% у Тернопільській, а зростання обсягу реалізованої промислової продукції – від 12,88% у Кіровоградській до 64,29% у Харківській.

До *другої підгрупи* віднесено три області (Донецьку, Одеську й Івано-Франківську), для промисловості яких характерні низькі значення показника фондоддачі (1,331, 1,942 і 1,890 відповідно) і середні значення продуктивності праці (0,772, 0,633 і 0,510 відповідно).

Значення наведених показників ресурсної ефективності у 2015 р. зумовлені:

у Донецькій області – найнижчим серед регіонів України темпом приросту обсягу реалізованої промислової продукції (+7,71%), одним із найвищих темпів зменшення середньої кількості працівників у промисловості (-41,48%) і середнім темпом приросту необоротних активів (+8,06%);

в Одеській області – одним із найвищих темпів приросту обсягу реалізованої промислової продукції (+58,87%), середнім темпом зменшення кількості працівників у промисловості (-6,41%) і середнім темпом приросту необоротних активів (+11,88%);

в Івано-Франківській області – порівняно високим темпом приросту обсягу реалізованої промислової продукції (+38,18%), одним із найнижчих темпів зменшення середньої кількості працівників у промисловості (-0,87%) і одним із найвищих темпів зменшення необоротних активів (-17,33%).

Отже, основним чинником досягнення середнього рівня ресурсної ефективності промисловістю Донецької та Одеської областей стало зменшення кількості працівників, а Івано-Франківської – обсягу необоротних активів.

Третя підгрупа – Дніпропетровська і Запорізька області, для яких характерні низькі значення показника фондоддачі (1,559 і 1,834 відповідно), але високі – показника продуктивності праці (0,813 і 0,785 відповідно).

Значення наведених показників ресурсної ефективності у 2015 р. зумовлені:

у Дніпропетровській області – середнім темпом приросту обсягу реалізованої промислової продукції (+20,01%), середнім темпом зменшення кількості працівників у промисловості (-2,89%) і низьким темпом приросту необоротних активів (+0,10%);

у Запорізькій області – середнім значенням темпу приросту обсягу реалізованої промислової продукції (+33,71%), середнім темпом зменшення кількості працівників у промисловості (-3,59%) і високим темпом приросту необоротних активів (+17,85%).

Низький рівень ресурсної ефективності у 2015 р. був характерний для промислових секторів економіки 9 областей, які умовно поділено на три підгрупи.

Перша підгрупа – це Київська і Миколаївська області, в яких низькі значення показника фондівдачі (1,137 і 0,810 відповідно) і середні значення продуктивності праці (0,646 і 0,515). Суттєве зменшення (у 2,6 раза) фондівдачі у Миколаївській області у 2015 р. спричинене нарощуванням (у 3,5 раза) необоротних активів у промисловості. Водночас зростання продуктивності праці в областях цієї підгрупи стало наслідком збільшення темпів приросту обсягу реалізованої продукції (+24,7% у Київській і +35,8% у Миколаївській) і незначного вивільнення працівників у промисловості (0,15 і 1,17% відповідно).

До *другої підгрупи* віднесено Волинську, Житомирську і Чернівецьку області, для яких характерні середні значення показника фондівдачі (від 2,104 грн у Чернівецькій до 2,256 у Житомирській) і низькі – продуктивності праці (від 0,189 у Чернівецькій до 0,382 у Волинській). Зростання у 2015 р. значень показників фондівдачі та продуктивності праці у цих областях спричинене збільшенням обсягу реалізованої промислової продукції, темпи приросту якого склали: 41,97% у Волинській, 40,95% у Житомирській і 28,14% у Чернівецькій.

Третя підгрупа – це області (Закарпатська, Львівська і Хмельницька) з низькою фондівдачею (від 1,622 у Закарпатській до 1,911 у Львівській) і низькою продуктивністю праці (від 0,237 у Закарпатській до 0,393 у Львівській). Підвищення у 2015 р. значень показників ресурсної ефективності у Закарпатській, Львівській і Хмельницькій областях обумовлене, з одного боку, нарощуванням обсягів реалізованої промислової продукції, відповідно, на 24,38; 47,79 і 25,01%, а з іншого – зменшенням середньої кількості працівників у промисловості – на 1,68; 3,57 і 7,75% відповідно.

Луганську область, ресурсна ефективність промисловості якої впродовж

2014–2015 рр. опустилася до найнижчого рівня, не можна віднести до жодної з підгруп. Така ситуація спричинена подальшим падінням у 2015 р. як обсягу реалізованої промислової продукції (-28,9%), так і необоротних активів (-14,99%), а також зниженням середньої кількості працівників у промисловості (-45,01%).

Підсумовуючи, можна констатувати, що у 2015 р. в Україні зріс рівень ресурсної ефективності промисловості. Основними ознаками цього зростання були:

збільшення кількості областей із середнім рівнем ресурсної ефективності до 12 проти 7 у 2014 р. та, відповідно, зменшення кількості областей із низьким рівнем ресурсної ефективності до 9 проти 14 у 2014 р.;

підвищення (порівняно з 2014 р.) значень показника фондівдачі у 21 області (від 0,04 в.п. у Закарпатській до 199,6 в.п. у Тернопільській);

зростання (порівняно з 2014 р.) значень показника продуктивності праці в усіх областях (від 6,6 в.п. у Кіровоградській до 35,3 в.п. у Донецькій).

Водночас ознаками стримування зростання ресурсної ефективності промисловості в Україні у 2015 р. були:

зменшення (порівняно з 2014 р.) значень показника фондівдачі у трьох областях – Донецькій (на 0,5 в.п.), Луганській (на 18,3 в.п.) і Миколаївській (на 127,7 в.п.);

зменшення (порівняно з 2011 р.) значень показника фондівдачі у 12 областях (від 5,7 в.п. у Київській – до 172,5 в.п. у Луганській);

зменшення (порівняно з 2011 р.) значень показника продуктивності праці у Луганській області на 13,6 в.п.

У результаті поглибленого аналізу показників ресурсної ефективності промисловості (у розрізі їх чисельників і знаменників) у 2015 р. виявлено:

1) зменшення в усіх областях України, окрім Рівненської, середньої кількості

ті працівників промисловості (від 0,15% у Київській до 45,01% у Луганській);

2) зменшення у 6 областях значень показника обсягу необоротних активів (від -0,14% у Рівненській до -37,04% у Тернопільській).

Таким чином, ресурсна ефективність української промисловості формально перебуває на досить високому рівні. За цією конкурентною перевагою вона незначно переважає польську (у 1,004 раза у 2015 р.) внаслідок досягнення вищого рівня продуктивності праці (у 1,24 раза впродовж 2014-2015 рр.)¹. Однак варто зауважити, що зростання значень показника продуктивності праці в Україні зумовлене не лише збільшенням обсягів реалізованої промислової продукції, але і зменшенням середньої кількості працівників у промисловості (на 11,2% у 2015 р. порівняно з 2014 р.).

З урахуванням того, що у 23 областях України у 2015 р. спостерігалось зменшення середньої кількості працівників промисловості, у 6 – зменшення обсягу необоротних активів, а також того, що у зростанні обсягу реалізованої промислової продукції суттєвий вплив мав ціновий чинник (що і відобразилось на значенні показників продуктивності праці та фондівіддачі), доцільним є вдосконалення організаційно-економічних механізмів стимулювання розвитку промисловості всіх регіонів шляхом підвищення інвестиційної привабливості промислового сектору економіки, створення умов для вирішення проблем кваліфікованості працівників, матеріальної мотивації працівників, а також модернізації виробничих ресурсів.

Підвищенню кваліфікованості працівників, а отже, потенційному зростанню обсягу високотехнологічної продукції, а отже, заробітної плати працівників

¹ Авторські розрахунки на основі даних Центрального статистичного управління Польщі [11].

промисловості сприятиме *створення та організація діяльності навчально-науково-виробничих центрів галузевого і регіонального спрямування (ННВЦГС)*. Мета функціонування таких центрів – підвищення рівня кваліфікації працівників та інноваційної складової технологічного розвитку галузей і регіональних економік відповідно до потреб ринку. ННВЦГС можуть функціонувати на матеріально-технічних базах виробничих підприємств і навчальних закладів за умови їх модернізації або відповідності потребам сучасного виробництва. Навчання має здійснюватися за програмами, розробленими внаслідок співпраці науковців і практиків та відповідати стратегіям регіонального розвитку. Інтерес до функціонування ННВЦГС може виникнути у таких сторін:

виробничі підприємства – для підвищення кваліфікації працівників з метою освоєння технологічних новинок й упровадження інновацій (нових видів та зразків продукції чи послуг), модернізації виробничих процесів, зростання продуктивності праці;

навчальні заклади – для посилення практичної складової навчального процесу (якості виробничих практик);

наукові установи – для посилення інформаційного та матеріально-технічного забезпечення наукових розробок, винаходів та інновацій і їх випробувань й упроваджень;

обласні державні адміністрації – для забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів.

Для експертної участі у функціонуванні центрів можуть залучатися зарубіжні практики і науковці, а для налагодження зовнішніх і внутрішніх зав'язків – обласні державні адміністрації. Джерела фінансування ННВЦГС: центральні та місцеві бюджети, кошти навчальних і виробничих підприємств та

об'єднань, надходження від реалізації винаходів, розробок і послуг та ін.

Модернізації виробничих ресурсів, а також реальному зростанню промислової продукції сприятиме *створення та організація діяльності державно-приватних підприємств у секторі переробної промисловості (ПДПП)*, що здійснюватимуть виробництво найбільш повного циклу, з використанням вітчизняної сировини і матеріалів.

Метою створення ПДПП є відновлення підприємницької та інвестиційної активності у виробництвах, що мають високою додану вартість. Започатковувати діяльність ПДПП можна у тих промислових виробництвах, які можуть базуватися на вітчизняній сировині або ж є найбільш необхідні умови для їх функціонування. Зокрема, йдеться про такі сектори переробної промисловості (за КВЕД), як: виготовлення виробів із деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність; текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів; виробництво хімічних речовин і хімічної продукції; машинобудування, крім ремонту та монтажу машин і устаткування. Найбільш необхідними потребами для функціонування названих виробництв є сучасне матеріально-технічне забезпечення, кваліфіковані працівники і фінансові ресурси. Для фінансового забезпечення потреб функціонування ПДПП і стимулювання вітчизняного промислового виробництва пропонується підвищити ставки вивізного (експортного) мита, податку на прибуток на операції з експорту сировини. Акумуляовані за переліченими інструментами кошти можуть направлятися на підготовку і перепідготовку працівників, зайнятих у промисловості, виробництво або придбання матеріально-технічного забезпечення, заготівельну діяльність.

Підвищення кваліфікованості працівників та модернізації виробничих ресурсів сприятиме імпортозаміщенню ви-

робничих ресурсів, технологій виробництва, готової продукції та реалізації експортного потенціалу промисловості.

Ключовим завданням у промисловій політиці держави має стати створення умов для задоволення внутрішнього попиту на промислову продукцію. *Цьому сприятиме створення або вдосконалення функціонування заготівельної діяльності та державних замовлень і закупівель.* Заготівельна діяльність, а також система державних замовлень може стати стимулом для виробництва сировинних ресурсів для функціонування м'ясо-молочної та текстильної промисловості, зокрема, відновлення функціонування льонарства і вівчарства.

Таким чином, перспективними напрямками подальших досліджень є пошук організаційно-економічних механізмів підвищення рівня продуктивності праці та фондівіддачі у промисловості, зокрема щодо зростання кваліфікації працівників та посилення їх мотивації, а також здійснення модернізації виробничих ресурсів (основного капіталу).

Література

1. Фінансові результати підприємств до оподаткування за видами промислової діяльності. *Офіційний сайт Державної служби статистики України.* Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Дата звернення 30.10.2016).

2. Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: економічні виклики та нові можливості: наукова доповідь: Геець В.М. Осташко Т.О. (ред.). Київ: НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». 2016. 184 с.

3. Шинкарук Л.В., Бевз І.А., Барановська І.В. Структурні трансформації в економіці України: динаміка, суперечності та вплив на економічний розвиток: наукова доповідь: Л.В. Шинкарук (ред.). Київ: НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». 2015. 304 с.

4. Кіндзерський Ю.В., Якубовський М.М., Галиця І.О. Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку: Ю.В. Кіндзерський (ред.). Київ: НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». 2009. 928 с.

5. Кіндзерський Ю.В. Промисловість України: стратегія і політика структурно-технологічної модернізації: монографія. Київ: НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». 2013. 536 с.

6. Основний капітал у Західному регіоні України: сучасний стан і перспективні напрями модернізації: монографія: С.О. Ішук (ред.). Серія «Регіони: моніторинг, прогнози, моделі»; Львів: НАН України, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього». 2015. 172 с.

7. Амоша О.І., Вишневський В.П., Збаразька Л.О. Промисловість і промислова політика України 2013: актуальні тренди, виклики, можливості: наук.-аналіт. доповідь: В.П. Вишневський (ред.); Донецьк: НАН України, Ін-т економіки пром-сті. 2014. 200 с.

8. Методика розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку: Наказ Державного комітету статистики України від 15.04.2003 р. № 114. *Закони України*. Режим доступу: http://uazakon.com/documents/date_1a/pg_ibcnog/index.htm (Дата звернення 20.11.2016).

9. Обсяги реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності України у 2011-2015 роках. *Державна служба статистики України*. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Дата звернення 22.11.2016)..

10. Зайняте населення за видами економічної діяльності та регіонами у 2011-2015 роках. *Державна служба статистики України*. Режим доступу:

<http://www.ukrstat.gov.ua> (Дата звернення 30.11.2016).

11. Показники балансу підприємств за видами економічної діяльності. *Державна служба статистики України*. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Дата звернення 10.12.2016).

12. Офіційний сайт Центрального статистичного управління Польщі. Режим доступу: <http://stat.gov.pl> (Дата звернення 10.12.2016).

References

1. State Statistics Service of Ukraine (2016). Financial results of enterprises before taxation by types of industrial activity. [ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua). Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/fin/fin_rez/fr_ed/fr_ed_u/arh_fr_edo2015_u.htm [in Ukrainian].

2. Heyets, V.M., & Ostashko, T.O. (Eds.) (2016). The implementation of the Association Agreement between Ukraine and the EU: Economic Challenges and Opportunities: Scientific Report. Kyiv: Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine [in Ukrainian].

3. Shinkaruk, L.V., Bevez, I.A, Baranovskaya, I.V. and oths. (2015). Structural transformations in the economy of Ukraine: dynamics, contradictions and influence on economic development: Scientific Report. Shinkaruk L.V. (Ed.). Kyiv: Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine [in Ukrainian].

4. Kindzersky, Yu.V., Yakubovsky, M.M., Galitsa, I.A. and oths. (2009). The potential of the national industry: the goals and mechanisms of effective development. Yu.V. Kindzersky (ed.). Kyiv: Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine [in Ukrainian].

5. Kindzersky, Yu.V. (2013). Industry of Ukraine: strategy and policy of structural and technological modernization. Kyiv: Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine [in Ukrainian].

6. Ishuk, S.A., Kudrya, Ya.V., Tymkiv, S.M., Tkach, S.M., & Protsevit, A.S. (2015). Fixed capital in the Western region of Ukraine: the current state and prospective areas of modernization. Sciences. Ischuk, S.A. (Ed.) Lviv: Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine [in Ukrainian].

7. Amosha, A.I., Vishnevsky, V.P., Zbarazska, L.A. and oths. (2014). Industry and industrial policy of Ukraine 2013: current trends, challenges, opportunities: Scientific and Analytical Report. Vishnevsky, V.P. (Ed.). Donetsk, Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine [in Ukrainian].

8. State Statistics Service of Ukraine (2003). Method of calculating integral regional indices of economic development. Approved by the State Statistics Service of Ukraine from 15.04.2003 № 114. Uazakon.com. Retrieved from: http://uazakon.com/documents/date_1a/pg_ibcnog/index.htm [in Ukrainian].

9. State Statistics Service of Ukraine (2016). Volumes of industrial products (goods, services) sold by types of economic activity of Ukraine in 2011-2015. ukrstat.gov.ua. Retrieved from: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2013/pr/orp_rik/orp_rik_u.htm [in Ukrainian].

10. State Statistics Service of Ukraine (2016). Employed population by economic activities and regions in 2011-2015. ukrstat.gov.ua. Retrieved from https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2013/rp/zn_ed_reg/zn_ed_reg_u/arch_zn_ed_u.htm [in Ukrainian].

11. State Statistics Service of Ukraine (2016). Indicators of the balance of enterprises by types of economic activity. ukrstat.gov.ua. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

12. Central Statistical Office of Poland (2016). Information portal. Stat.gov.pol. Retrieved from <http://stat.gov.pl> [in Ukrainian].

Любомир Йосифович Созанский

ГУ «Институт региональных исследований им. М.И. Долишнего НАН Украины»
79026, Украина, г. Львов, ул. Козельницкая, 4
E-mail: lubomir437@gmail.com

ИНТЕГРАЛЬНАЯ ОЦЕНКА РЕСУРСНОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОМЫШЛЕННОСТИ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

Осуществлена интегральная оценка ресурсной эффективности промышленности регионов Украины, сформулированы аналитические выводы, межрегиональные сравнения и предложения по повышению ресурсной эффективности промышленности Украины.

Ключевые слова: фондоотдача, производительность труда, ресурсная эффективность, интегральный индекс, объем реализованной промышленной продукции.

Lubomir Yo. Sozansky

SI "Institute of Regional Research n.a. M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine"
79026, Ukraine, Lviv, 4 Kozelnitska Str.
E-mail: lubomir437@gmail.com

INTEGRAL ASSESSMENT OF RESOURCE EFFICIENCY OF INDUSTRY OF UKRAINE'S REGIONS

Resource efficiency of industry is characterized by two key indicators: capital productivity and labor productivity. The first one reflects the management efficiency of fixed assets,

and the second one - human resources. Capital productivity of Ukraine's regions industry is calculated as the ratio of volume of industrial products sold to the value of fixed assets and labor productivity – as the ratio of volume of industrial products sold to the average number of workers employed in industry.

By integrating of the indices of the capital productivity and labor productivity the industry resource efficiency indices have been calculated, and on its basis the grouping of Ukraine's regions has been made. Under certain graduation in 2015 the half of Ukraine's regions (12) was characterized by the average resource efficiency of industry. A high level of resource efficiency was characteristic of industry of three areas (Poltava, Cherkassy, and Sumy). Low level of resource efficiency was characteristic of industrial sectors of the rest 9 regions.

The analysis of the capital productivity and labor productivity revealed that in 2015 there was a decrease of the average number of industry workers in all regions of Ukraine except Rivne, and in six regions – decrease of the fixed assets. The proposed directions of increasing the resource efficiency of Ukraine's regions are creation and organization of activities of educational, scientific and production centers of industry and regional areas, public-private enterprises in manufacturing and improving the functioning of state procurement.

Keywords: capital productivity, labor productivity, resource efficiency, integral index, volume of industrial products sold.

Формати цитування:

Созанський Л. Інтегральна оцінка ресурсної ефективності промисловості регіонів України. *Економіка промисловості*. 2017. № 1 (77). С. 51-64. DOI: <https://doi.org/10.15407/econindustry2017.01.051>

Sozansky, L. (2017). Integral assessment of resource efficiency of industry of Ukraine's regions. *Econ. promisl.* 1 (77). 51-64. DOI: <https://doi.org/10.15407/econindustry2017.01.051>

Надійшла до редакції 02.02.2017 р.